

Anghel, Florian

"Stenogramemele sedintelor Consiliului de Ministri. Guvernarea Ion Antonescu, t. 1", Bucuresti 1997 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 91/2, 305-306

2000

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

zrozumieć jak to się stało, że obowiązki rabina przyjął adwokat Hanuš Rebenwurz, lokalny działacz partii socjaldemokratycznej. Artykuł zasługuje na uwagę, gdyż skłania do porównań ze stosunkami panującymi w armii polskiej, o których wiadomo znacznie więcej. Nasuwa się także pytanie, jak sytuacja Żydów przedstawiała się w innych armiach alianckich. W świetle tego artykułu, a także niektórych wspomnień (np. wydanej pierwotnie poza zasięgiem cenzury, a obecnie w ogólnie dostępnej edycji bardzo interesującej książki Hedy Kaufmannovej), wydaje się raczej pochopnym nader generalne stwierdzenie Jana Gebharta: „Czeskie społeczeństwo, poza nieznacznymi liczebnie wyjątkami w rodzaju Vlastki oraz innych organizacji o charakterze nacjonalistycznym i faszystowskim, po ustanowieniu niemieckiej okupacji i utworzeniu Protektoratu Czech i Moraw zachowało względnie liberalny stosunek do Żydów” (s. 145). Być może jednak inaczej niż on pojmując słowo „względnie” (*poměrně*).

Załącznikiem jest wypowiedź Alexandra Krausa na Nowy Rok 5702 (jesień 1941 r.).

Jakkolwiek autorzy bardzo starannie prezentują materiały i wnioski, do artykułów wkradło się parę omyłek, raczej spowodowanych przyczynami technicznymi (np. na s. 50 czytamy, że liczba mieszkańców Czech deklarujących narodowość czeską w 1930 r. wynosiła 12 735, zaś na s. 51 — że tylko wśród osób wyznających judaizm w Czechach aż 15 463 deklarowało tę narodowość). W tabeli na s. 115 trudno się zorientować, czego dotyczy jej pierwszy wiersz. Wspomniany na s. 128 teatr „Habin” w rzeczywistości nazywa się „Habima”. Są to jednak drobiazgi, w porównaniu z walorami i znaczeniem naukowym tej książki.

Jerzy Tomaszewski
Uniwersytet Warszawski
Instytut Historyczny

Stenogramele sedintelor Consiliului de Ministri. Guvernarea Ion Antonescu t. I (septembrie — decembrie 1940), Arhivele Nationale ale Romaniei, București 1997, s. 735.

Prezentowany tom otwiera serię edycji dokumentów z najnowszej historii Rumunii o specjalnym znaczeniu, tj. stenogramów z posiedzeń Rady Ministrów, począwszy od września 1940 r. Jak wiadomo, do tego czasu posiedzenia Rady Ministrów, Rady Koronnej i innych centralnych organów władzy państwowej były stenografowane rzadko, niekiedy wbrew woli prowadzących obrady. Znana jest reakcja króla Karola I (1866–1914) w trakcie posiedzenia Rady Koronnej 21 lipca 1914, kiedy to zapadło postanowienie o neutralności Rumunii na początku I wojny światowej. Jak stwierdził Constantin Dissescu, sporządzający wówczas zapiski, król powiedział mu: „Wiedział pan, że nie chcę nikogo sporządzającego notatki, proszę mi je oddać” i dodał, że obrady należy utrzymać w całkowitej tajemnicy.

Pierwszy tom zawiera 37 stenogramów z okresu od 7 września do 21 grudnia 1940.

Już na pierwszym posiedzeniu Rady Ministrów, 7 września 1940, Ion Antonescu przedstawił swoje poglądy na takie kwestie jak: poprawa położenia ludności wiejskiej, stosunki z Pałacem Królewskim („król jest tylko symbolem”), rozumienie pełni władzy, rola instytucji państwowych — szkolnictwa, Kościoła, armii, sądownictwa, a także konieczności unowocześnienia armii oraz stosunków pomiędzy obywatelami a władzą. Ważną rolę miała odgrywać prasa, która powinna być „oczyszczona z wszelkiego rodzaju analfabetów i ludzi nieuczciwych”. Antonescu stwierdził: „Mamy kontrolowaną prasę w kontrolowanym państwie”.

Stenogramy zawierają niezwykle bogate wiadomości na temat problemów gospodarczych, społecznych, politycznych, kulturalnych i międzynarodowych, z którymi musieli się zmierzyć przywódcy państwa rumuńskiego. Były to czasy ostrego niedoboru produktów żywnościowych, który był przyczyną wysokich cen i spekulacji, co można wyjaśnić stratami terytorialnymi Rumunii (26–28 czerwca 1940, na skutek ultimatum radzieckiego, nastąpiła okupacja Besarabii i północnej Bukowiny przez ZSRR; 30 sierpnia 1940 Rumunia została zmuszona przez arbitraż wiedeński do oddania północnej, środkowej i północno-zachodniej części Siedmiogrodu, wreszcie

7 września tego roku Bukareszt, ponownie zmuszony przez Niemcy i Włochy, zaakceptował traktat z Krajowej z Bułgarią i utracił południową Dobrudżę, zdobytą w 1913 r.) i dużą liczbą uchodźców z utraconych ziem, a także wymiana ludności z Bułgarią i Węgrami. W czasie posiedzeń Rady Ministrów Ion Antonescu poruszał problem zaopatrzenia ludności oraz cen żywności i produktów przemysłowych.

Jakby nie dość było tych problemów, w nocy z 9 na 10 listopada 1940 nastąpiło trzęsienie ziemi. Posiedzenie Rady Ministrów z 11 listopada poświęcone było analizie strat w ludziach i zniszczeniach, które miały miejsce w całym kraju; każdy minister opisał sytuację na podległym sobie obszarze zainteresowań (budynki zniszczone lub tylko uszkodzone, szkoły, kościoły, teatry, inne instytucje). Te problemy były także omawiane podczas innych posiedzeń, podjęto kroki w celu przywrócenia normalnej sytuacji.

Stenogramy zawierają także informacje natury politycznej, zwłaszcza na temat stosunków Antonescu z partiami politycznymi i Żelazną Gwardią. Dobre stosunki, które Antonescu początkowo miał z gwardzistami, zostały szybko popsułe po tym, jak Gwardia zaczęła nadużywać siły (zwłaszcza Policja Legionowa), stały się zaś bardzo napięte po zabójstwach dokonanych w nocy z 26 na 27 listopada 1940 w więzieniu Jilava koło Bukaresztu oraz po zamordowaniu Virgila Madgearu (byłego ministra i jednego z przywódców Narodowej Partii Chłopskiej) w dniu 27 listopada, a także Nicolae Iorgi (największego rumuńskiego historyka i premiera w latach 1931–1932) w nocy z 27 na 28 listopada.

Stosunki międzynarodowe Rumunii były często dyskutowane w czasie posiedzeń Rady Ministrów, specjalną uwagę poświęcono stosunkom z Niemcami, omawianym z gospodarczego, politycznego i militarnego punktu widzenia. Ion Antonescu przedstawił sprawozdanie ze swoich wizyt w Rzymie i Berlinie. Robiono mu później wyrzuty z powodu nieporuszenia kwestii Siedmiogrodu w czasie spotkania z Hitlerem, ale stenogramy wskazują na coś przeciwnego: „Rumunia nigdy nie zaakceptuje warunków, które jej narzucono w tej trudnej chwili — gdy przyjdzie czas, upomni się o swoje prawa. Odpowiedź na tę kwestię była — i to powinno być uznane za poufne — taka, że decyzje z Wiednia nie są ostatnim słowem historii?”

Trzykrotnie została poruszona problematyka uchodźców polskich. 22 października 1940 na pytanie generała Constantina Petrovicescu (Żelazna Gwardia, minister spraw wewnętrznych) dotyczące Józefa Becka, Antonescu odpowiedział, że były polski minister usiłował uciec z paszportem wydanym przez zagraniczne poselstwo w Bukareszcie. W związku z tym Rumuni muszą wprowadzić ostrzejsze środki dotyczące „internowania” Becka (s. 304). 25 października 1940 Gheorghe Leon, minister gospodarki narodowej, prowadził dyskusję na temat uchodźców polskich opuszczających Rumunię ze złotem, biżuterią i dewizami. Antonescu ustanowił odpowiedni zakaz i oznajmił, że polska ambasada w Bukareszcie (wciąż funkcjonująca) miała około 100 milionów lei od uchodźców, w Krajowej odkryto osobiste konto pułkownika Picki z 50 milionami lei w zlocie i gotówce, a Józefowi Beckowi skonfiskowano 30 milionów lei przygotowanych na jego ucieczkę. Skonfiskowane pieniądze zostały wymienione na dolary USA i wpłacone do jednego z nowojorskich banków (s. 350). 21 grudnia 1940 poświęcono około trzech stron ucieczce marszałka Rydza-Śmigłego i protestom niemieckim w Bukareszcie (s. 707–709). Generał Constantin Vasiliu poinformował Antonescu, że prawdopodobnie Rydz-Śmigły uciekł do Jugosławii; na pewno był wspomagany przez rumuńskich oficerów, którzy go strzegli. Antonescu zalecił interwencję dyplomatyczną w Bułgarii, Jugosławii i na Węgrzech w celu odnalezienia go, ale stwierdził, że musi być „więcej praw ludzkich i więcej bezpieczeństwa” dla uchodźców. Obsesją Antonescu były podejmowane przez Becka próby ucieczki z Rumunii, jak również niemieckie zamiary uprowadzenia byłego polskiego ministra spraw zagranicznych. Trzeba było oznajmić, że Polacy z Herculane (na południowym zachodzie kraju) — łącznie 14, a zwłaszcza Beck — muszą wiedzieć, że kolejna ucieczka oznacza przekazanie ich w ręce niemieckie. Ponadto Antonescu próbował utrzymać ambasadę polską (w tym czasie będącą pod opieką chilijskiego poselstwa w Bukareszcie) ze względu na niemiecką chęć zajęcia jej budynku i zmiany jego przeznaczenia. W tym czasie Antonescu sądził, że marszałek Rydz-Śmigły przy pomocy Brytyjczyków i polskich uchodźców przedostał się na Węgry (był on więziony w górskiej wiosce w środkowej Rumunii).

Jesteśmy pewni, że omawiana pozycja będzie podstawowym narzędziem badawczym w dziedzinie historii najnowszej, zwłaszcza w pracach dotyczących Rumunii i jej stosunków z sąsiadami oraz państwami „osi”.

*Florian Anghel
Institutul de Istorie „N. Iorga”
București*

*Z języka angielskiego przełożył
Jacek Adamczyk*